

รายงานผลงานเรื่องเต็มการทดลองที่สิ้นสุด

1. ชุดโครงการวิจัย : ระบุชื่อชุดโครงการวิจัยตามแบบ ว1-ก ที่ผ่านการอนุมัติ
2. โครงการวิจัย : ศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เพื่อบันทึกลักษณะเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช
3. ชื่อการทดลอง (ภาษาไทย) : ศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การจำแนก และประเมินศักยภาพการใช้ประโยชน์ของพืชสกุล *Mangifera* L. (Anacardiaceae) ในประเทศไทย
ชื่อการทดลอง (ภาษาอังกฤษ) : Study on morphological characteristic, classification and evaluation on utilization potential of genus *Mangifera* L. (Anacardiaceae) in Thailand.
4. คณะผู้ดำเนินงาน
หัวหน้าการทดลอง : นางสาวปาจรีย์ อินทะชุบ
ผู้ร่วมงาน : นายวินัย สมประสงค์
นายบดินทร สอนสุภาพ
สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร
5. บทคัดย่อ

การศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การจำแนก และประเมินศักยภาพการใช้ประโยชน์ของพืชสกุล *Mangifera* L. (Anacardiaceae) ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2555 ถึงเดือนกันยายน 2557 โดยการออกสำรวจและเก็บตัวอย่างภาคสนามเพื่อนำมาตรวจระบุชนิดและบันทึกการใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันตกเฉียงใต้ และภาคใต้ พร้อมทั้งการศึกษาจากตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงในพิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพมหานคร กรมวิชาการเกษตร หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และจากการตรวจเอกสาร

ทางวิชาการ ได้ข้อมูลจำนวนชนิด ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ และการใช้ประโยชน์พืชสกุล *Mangifera* L. (Anacardiaceae) ในประเทศไทยจำนวน 16 ชนิด ได้แก่ บินยา (*Mangifera caesia* Jack) ม่วงมุด (*Mangifera odorata* Griff.) มะม่วง (*Mangifera indica* L.) มะม่วงกะล่อน (*Mangifera caloneura* Kurz) มะม่วงขี้ยา (*Mangifera duperreana* Pierre) มะม่วงคัน (*Mangifera quadrifida* Jack ex Roxb.) มะม่วงข้างเหยียบ (*Mangifera sylvatica* Roxb.) มะม่วงดอย (*Mangifera collina* Kosterm.) มะม่วงบาป (*Mangifera camptosperma* Pierre) มะม่วงป่า (*Mangifera cochinchinensis* Engl.) มะม่วงป่า (*Mangifera pentandra* Hook.f.) มะม่วงปาน (*Mangifera gedebe* Miq.) มะม่วงแปบ (*Mangifera flava* Evrard) มะม่วงพรวน (*Mangifera laurina* Blum) มะม่วงละว้า (*Mangifera griffithii* Hook.f.) และ มะมุด (*Mangifera foetida* Lour.) จากการประเมินศักยภาพการใช้ประโยชน์ของพืชสกุล *Mangifera* L. พบว่าส่วนใหญ่ผลสามารถรับประทานได้ทั้งผลอ่อนและผลสุก บางชนิดใบอ่อนสามารถนำมารับประทานเป็นผักสด เนื้อไม้มีความแข็งแรงและสวยงามจึงนิยมนำมาใช้ก่อสร้างที่อยู่อาศัย ทำเครื่องเรือน กล่องบรรจุสิ่งของ นอกจากนี้แล้วบางชนิดยังมีสรรพคุณเป็นสมุนไพร ได้แก่ ม่วงมุด (*Mangifera odorata* Griff.) มะม่วง (*Mangifera indica* L.) มะมุด (*Mangifera foetida* Lour.) มะม่วงข้างเหยียบ (*Mangifera sylvatica* Roxb.) และบางชนิดยังคาดว่ามีความสำคัญเป็นต้นตอที่ดีสำหรับการปลูกพันธุ์มะม่วงที่เป็นพืชเศรษฐกิจได้ เช่น มะม่วงปาน (*Mangifera gedebe* Miq.) เป็นพรรณไม้ที่สามารถเจริญเติบโตได้ในพื้นที่เป็นพรุ มีน้ำขัง หรือริมแม่น้ำที่น้ำท่วมถึง มะม่วงกะล่อน (*Mangifera caloneura* Kurz) และมะม่วงป่า (*Mangifera pentandra* Hook.f.) สามารถเจริญเติบโตได้ตั้งแต่ที่สูงใกล้ระดับน้ำทะเลจนถึงประมาณ 1,000 เมตร กระจายพันธุ์ได้ในป่าดิบที่ต่ำจนถึงป่าเบญจพรรณ

6. คำนำ

พืชสกุล *Mangifera* L. อยู่ในวงศ์ Anacardiaceae เป็นพืชใบเลี้ยงคู่ ที่รู้จักกันในพืชสกุลมะม่วงนั้นทั่วโลกมีประมาณ 69 ชนิด มีการกระจายพันธุ์ในประเทศอินเดีย จีน พม่า เวียดนาม ลาว กัมพูชา มาเลเซีย หมู่เกาะสุมาตรา เกาะบอร์เนียวอินโดนีเซีย และไทย (Kostermans & Bompard, 1993) ทั้งหมดเป็นไม้ต้น เรือนยอดส่วนมากเป็นทรงกลมทึบ เขียวเข้ม มีกลิ่นน้ำมันสน กลิ่นเปรี้ยว เปลือกต้นมักแตกเป็นร่องเล็กๆ หรือเป็นสะเก็ดเป็นแผ่นๆ ตามความยาวลำต้น ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ ขอบใบเรียบ เกือบ โคนก้านใบววม ช่อดอกออกที่ปลายยอดหรือซอกใบ ดอกมีทั้งดอกสมบูรณ์เพศและดอกเพศผู้ ดอกเพศผู้มักมีมากกว่าดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีจำนวนละ 5 กลีบ กลีบดอกเมื่อ

บานเต็มที่จะพบบ้าง เกสรเพศผู้มี 5 อัน อาจพบ 10 อันบ้างแต่น้อยและมักสมบูรณ์เพียง 1 อัน รังไข่แบบเนือวงกลีบ มี 1 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียติดที่ด้านข้างหรือติดเยื้องศูนย์กลางรังไข่ ผลสดแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลอ่อนมีน้ำยางขาว เมล็ดแบนมีเสี้ยนละเอียด (จำลอง, 2518 และ Chayamarit, 2010)

พืชสกุล *Mangifera* L. มีประโยชน์มากมาย เช่น ชาวพื้นเมืองมาเลเซียต้มน้ำต้มจากเปลือกเพื่อบรรเทาอาการท้องแน่น จุกเสียด ใช้น้ำยางจากเปลือกจับสัตว์ ใบและผลอ่อนตำพอกรักษาฝีหนอง โรคข้อเสื่อม (Burkill, 1966) ในประเทศไทยก็มีการใช้ประโยชน์จากพืชสกุลนี้อย่างมาก โดยเฉพาะเป็นอาหาร ซึ่งผลของพืชทั้งสกุลสามารถรับประทานได้ทุกชนิดทั้งผลสด ผลดิบหรือนำไปปรุงเป็นอาหารประเภทต่างๆ เช่นชนิด *Mangifera indica* L. ที่ถูกนำมาปรับปรุงสายพันธุ์ให้ได้พันธุ์ปลูกที่เป็นพืชเศรษฐกิจมีค่าของประเทศไทยและนิยมปลูกกันทั่วไปประมาณ 100 พันธุ์ (จำลอง, 2518) เช่น มะม่วงน้ำดอกไม้ มะม่วงอกร่อง มะม่วงฟ้าลั่น มะม่วงเขียวเสวย ฯลฯ ใบอ่อนรับประทานเป็นผัก เนื้อไม้ของ *Mangifera indica* L. ยังใช้ทำสิ่งก่อสร้าง ทำลั้งใส่ของ ในประเทศอินเดียเคยใช้เมล็ดมะม่วงเป็นอาหารในยามขาดแคลนแต่ไม่ควรใช้ติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน (สุริย์และอนันต์, 2540) *M. duperreana* Pierre เนื้อไม้ใช้ทำสิ่งก่อสร้าง เครื่องกลึง ผลรับประทานสดทั้งแบบดิบและสุกมีรสเปรี้ยวๆหวานๆ *M. sylvatica* Roxb. ไม้ใช้ทำสิ่งก่อสร้างภายในร่ม ผลรับประทานได้ *M. cochinchinensis* Engl. เนื้อไม้ใช้ทำสิ่งก่อสร้างอาคารบ้านเรือนและเครื่องเรือน ผลมีรสเปรี้ยวหวาน *M. lagenifera* Griff. เนื้อไม้ใช้ทำสิ่งก่อสร้าง เครื่องกลึง ผลมีรสเปรี้ยวจัด *M. pentandra* Hook.f. เนื้อไม้ใช้ทำสิ่งก่อสร้างทั่วไป *M. caloneura* Kurz ไม้ใช้ทำสิ่งก่อสร้างทั่วไป ทำเครื่องเรือน เครื่องประดับ เครื่องกลึง ไม้อัด ผลรับประทานได้ ผลดิบมีรสเปรี้ยวจัดและมียางมาก เมื่อสุกสีเหลือง รสหวาน กลิ่นหอม *M. maingayi* Hook.f. ไม้นิยมใช้ทำเสาเข็ม(จำลอง, 2518) *M. griffithii* Hook.f. ผลสุกสีแดงคล้ำค่อนข้างดำ รับประทานได้ เนื้อไม้ใช้ก่อสร้าง ทำเครื่องเรือนและด้ามเครื่องมือ เครื่องใช้ทางการเกษตรได้ดี *M. latifolia* Roxb. ผลสีม่วงปนดำ ขนาดเล็ก รับประทานได้ เนื้อไม้ใช้ทำลั้งใส่ของ ทำประตูหน้าต่าง และเครื่องเรือนตกแต่งบ้าน เมล็ดสกัดเอาน้ำมันไปทำเคมีภัณฑ์และทำยาแก้โรคผิวหนัง ยางและรากใช้ทำยาแก้ท้องร่วง ทำสีย้อมผ้า สีย้อมผ้า *M. foetida* Lour. ชาวภาคใต้นิยมรับประทานผลดิบเป็นผัก กับขนมจีน หรือใช้แกงส้ม เนื้อไม้ใช้ทำพื้นและเครื่องก่อสร้างภายใน เมล็ดฝนกับน้ำปูนใสทาสมานบาดแผล (สุริย์และอนันต์, 2540)

7. วิธีดำเนินการ

- อุปกรณ์

1. อุปกรณ์ภาคสนาม ได้แก่ สมุดบันทึก กล้องบันทึกภาพพร้อมเลนส์เทเลและเลนส์มาโคร กรรไกรตัดกิ่ง ไม้สอย ป้ายหมายเลข ภาชนะพลาสติกขนาดต่างๆ กระดาษหนังสือพิมพ์ แอลกอฮอล์ 70 เปอร์เซ็นต์ แผงอัดพรรณไม้ เชือก ฟองน้ำ กระดาษลูกฟูก

2. อุปกรณ์ห้องปฏิบัติการ ได้แก่ กล้องจุลทรรศน์แบบสเตอริโอ เข็มเขี่ย พู่กัน ตู้อบพรรณไม้ Mercuric chloride, Phenol, แอลกอฮอล์ 90 เปอร์เซ็นต์ หนังสือทางอนุกรมวิธานพืช กระดาษเย็บพรรณไม้ เข็ม และด้าย

- วิธีการ

1. ตรวจสอบเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพืชสกุล *Mangifera* L. ทั้งในและต่างประเทศ และศึกษาตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงในพิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพฯ กรมวิชาการและหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เพื่อให้รู้จักลักษณะสัณฐานวิทยาของพืชและแหล่งนิเวศวิทยาที่พบพืชสกุลนี้เพื่อเป็นแนวทางในการออกสำรวจและเก็บตัวอย่างพรรณไม้พืชสกุล *Mangifera* L.

2. ออกสำรวจพรรณไม้และเก็บตัวอย่างพรรณไม้แบบวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยต้องบันทึกข้อมูลต่างๆของพืช ได้แก่ ชื่อท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ ลักษณะสัณฐานวิทยาของพืช และนิเวศวิทยา พร้อมทั้งบันทึกภาพพรรณไม้ และเก็บตัวอย่างพรรณไม้เพื่อนำมาตรวจวิเคราะห์หาชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้อง โดยใช้หนังสือพรรณพฤกษชาติแห่งประเทศไทย หนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศไทยใกล้เคียง และเอกสารทางอนุกรมวิธานต่างๆ และเขียนบรรยายลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของพืชให้ถูกต้องตามหลักสากลเพื่อจัดทำรายงานและเอกสารเผยแพร่

3. จัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง (dry specimens) หรือตัวอย่างดอง ที่ได้จากการสำรวจไว้ในพิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพฯ สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตรเพื่อการอ้างอิง สืบค้น และวิเคราะห์ต่อไป

- เวลาและสถานที่

ระยะเวลา เริ่มต้นการทดลอง ตุลาคม 2555 – กันยายน 2557

สถานที่ พิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพฯ กรมวิชาการเกษตร หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช พื้นที่ป่าประเภทต่างๆ ไร่ นา สวน และพื้นที่ชุมชนในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ ในประเทศไทย

8. ผลการทดลองและวิจารณ์

จากการศึกษาพืชสกุล *Mangifera* L. ในประเทศไทย ระหว่างเดือนตุลาคม 2555 ถึงเดือนกันยายน 2557 โดยการออกสำรวจพรรณไม้ในธรรมชาติ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตกเฉียงใต้ ภาคใต้ และจากตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงในพิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพฯ กรมวิชาการเกษตร และหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ที่สามารถระบุชนิดได้ จำนวน 16 ชนิด ดังนี้

1. บินยา (*Mangifera caesia* Jack)

ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูงถึง 40 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 100 ซม. ลำต้นเปลาตรง ไม้เป็นพุ่ม ใบเปลือกสีเทาหรือสีเทาแกมสีน้ำตาล แตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีส้มถึงสีน้ำตาลอ่อน มีกลิ่นขี้ไต้ มีน้ำยางสีเหลืองเมื่อถูกอากาศเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลแกมสีแดงถึงสีดำ กิ่งมีรอยหลุดร่วงของใบจำนวนมาก ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกกว้าง รูปขอบขนานถึงรูปรี กว้าง 4 - 10 ซม. ยาว 5 - 40 ซม. ปลายแหลมถึงมน โคนสอบเรียวยาวเป็นครีบก้านใบ ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นแขนงใบข้างละ 15 - 30 เส้น ก้านใบยาว 1 - 4 ซม. ตายอดมีเกล็ดหุ้มจำนวนมาก ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ก้านช่อดอกสีแดง ดอกมีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงสีเขียวแกมสีเทา เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีชมพูอ่อน จำนวน 5 กลีบ รูปใบหอกหรือรูปรีถึงรูปไข่ ยาวประมาณ 3 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม กลีบดอกสีม่วงอ่อนแกมสีชมพู เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเหลืองแกมสีเขียว จำนวน 5 กลีบ รูปแถบ กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 8 มม. กลีบดอกมีขนสั้น 1 เส้น ฐานดอกรูปถ้วยคล้ายนม ปลายมีก้าน ไม่มีปมเล็ก เกสรเพศผู้ 5 อัน สมบูรณ์ 1 อัน เป็นหมัน 4 อัน ทั้งหมดติดที่ฐานดอก ก้านชูอับเรณูที่สมบูรณ์ยาว 4 - 10 มม. อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข่เหนียวกลีบ รูปเกือบกลม ก้านยอดเกสรเพศเมียสีขาว ยาว 1 - 7 มม. ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง สีเขียวแกมสีน้ำตาลอ่อน รูปรีหรือรูปแปด กว้าง 5 - 10 ซม. ยาว 10 - 20 ซม. ผลอ่อนเนื้อสีขาว ผลสุกเนื้อสีเหลืองแกมสีแดงรสเปรี้ยว เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใยสั้น

ใบอ่อนของบินยาสามารถนำมารับประทานเป็นผักสดได้ ส่วนผลอ่อนนำมาปรุงเป็นน้ำพริกหรือแกง ในประเทศมาเลเซียนิยมนำผลสุกมาทำเครื่องดื่ม

2. ม่วงมุด (*Mangifera odorata* Griff.)

ไม้ต้น สูงถึง 30 เมตร ลำต้นเปลาตรง เรือนยอดเป็นพุ่มทรงกลมหรือทรงรูปไข่ เปลือกสีเทาหรือสีเทาแกมสีน้ำตาล แตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีแดงมีกลิ่นขี้ไต้ ชั้นแคมเบียมสีเหลืองแกมสีแดง ทุกส่วนมีน้ำยางใสเมื่อถูกอากาศเปลี่ยนเป็นสีดำ น้ำยางเป็นพิษ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี รูปใบหอก รูป

ขอบขนาน รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก หรือรูปรีแกมรูปใบหอก กว้าง 5.5 - 10.5 ซม. ยาว 16 - 40 ซม. ปลายมนหรือแหลม โคนมนหรือรูปลิ้ม ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้ม เส้นแขนงใบข้างละ 18 - 30 เส้น เส้นใบสีเหลือง ก้านใบยาว 3 - 7 ซม. ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ช่อดอกรูปทรงพีระมิด ยาวถึง 30 ซม. มีขนประปราย ใบประดับรูปสามเหลี่ยม ก้านดอกยาว 4 - 6 มม. ดอกมีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงสีชมพูแกมสีแดงหรือสีเหลืองแกมสีชมพู จำนวน 5 กลีบ รูปขอบขนานถึงรูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยง กลีบดอกสีขาวที่บริเวณโคนเป็นสีเหลืองและมีขีดสีชมพูแกมสีแดงเป็นเส้นตรงกลางกลีบดอก เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีชมพูแกมสีแดงทั้งกลีบ จำนวน 5 กลีบ รูปรีหรือรูปขอบขนาน ยาว 4 - 6 มม. ปลายแหลม โคนงอก กลีบดอกมีสันนูน 3-6 เส้น เกสรเพศผู้ 5 อัน สมบูรณ์ 1 อัน เป็นหมัน 4 อันและมีขนาดเล็ก ติดที่จานฐานดอก ก้านชูอับเรณูที่สมบูรณ์ยาวประมาณ 2 มม. อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. จานฐานดอกรูปวงแหวน รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ สีเหลืองแกมสีส้ม รูปเกือบกลม ก้านยอดเกสรเพศเมียยาวประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแห้ง สีเหลืองแกมสีเขียว มีจุดสีเหลืองหรือสีน้ำตาลกระจายทั่วผนังผล รูปไข่เบี้ยว รูปรี หรือรูปขอบขนาน กว้าง 7 - 10 ซม. ยาว 10 - 13 ซม. ผลสุกมีกลิ่นขี้ไต้ เนื้อสีเหลือง รสหวาน มีเลี่ยนมาก เมล็ดแห้ง มีเส้นใยมาก

เนื้อไม้สามารถนำมาใช้ในงานก่อสร้างทั่วไปได้ ผลนำมาบริโภคได้ทั้งแบบดิบและสุก นำไปดองหรือปรุงเป็นน้ำพริก

3. มะม่วง (*Mangifera indica* L.)

ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง 10 - 40 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 70 ซม. ลำต้นเปลาตรง ไม่เป็นพุ่มพอง เรือนยอดเป็นพุ่มทรงกลมแผ่กว้าง เปลือกสีเทาหรือสีเทาแกมสีน้ำตาล แตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน ทุกส่วนมีน้ำยางใสเมื่อถูกอากาศเปลี่ยนเป็นน้ำตาลหรือสีดำ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรีถึงรูปใบหอก รูปขอบขนานถึงรูปใบหอก หรือรูปรีแคบ กว้าง 2 - 10 ซม. ยาว 10 - 45 ซม. ปลายแหลมถึงเรียวแหลม โคนรูปลิ้มหรือมน ขอบเรียบ เป็นคลื่น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นแขนงใบข้างละ 12 - 30 เส้น ก้านใบยาว 2 - 13 ซม. ก้านใบทรงกระบอก ด้านบนเป็นร่อง ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบบริเวณใกล้ปลายกิ่ง ช่อดอกรูปทรงพีระมิด ดอกหนาแน่น ยาวถึง 40 ซม. ก้านช่อดอกและก้านดอกมีขนสั้น ใบประดับรูปสามเหลี่ยม มีขนปกคลุม ก้านดอกยาว 1 - 3 มม. ดอกสีเหลืองอ่อน กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปไข่ถึงรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 มม. ยาว 2 - 3 มม. ด้านนอกมีขน ด้านในกลีบเลี้ยง กลีบดอก 5 กลีบ รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาว 3 - 5 มม. กลีบดอกมีสันนูน 3 - 5 เส้น จานฐานดอก

รูปนวม 5 พู แต่ละพูพื้นผิวเป็นต่อมเล็กๆ เกสรเพศผู้ 5 อัน สมบูรณ์ 1 อัน เป็นหมัน 4 อัน เกสรเพศผู้ที่เป็นหมันมีขนาดเล็ก ทั้งหมดติดที่จานฐานดอก อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ สีเหลืองอ่อน รูปเกือบกลม ก้านยอดเกสรเพศเมียยาวประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปขอบขนานถึงรูปเกือบกลม กว้าง 4 – 10 ซม. ยาว 5 – 30 ซม. ผลสุกเปลือกผลสีเขียวแกมสีเหลืองหรือสีส้ม เมล็ดมีเส้นใยน้อย

มะม่วงเป็นไม้ผลที่รับประทานได้ทั้งผลดิบและผลสุก มีหลากหลายสายพันธุ์จึงนิยมปลูกเพื่อรับประทานในครัวเรือนหรือเพื่อการค้า ต้นมะม่วงที่มีอายุมากเนื้อไม้มีความแข็งแรงปานกลางจึงสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในงานก่อสร้าง ใบอ่อนสามารถนำมารับประทานเป็นผักได้

4. มะม่วงกะล่อน (*Mangifera caloneura* Kurz)

ไม้ต้น สูงถึง 40 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 100 ซม. ลำต้นเปลาตรง เปลือกสีเทาแกมสีน้ำตาล แตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีส้มถึงสีน้ำตาลอ่อน มีกลิ่นขี้ไต้ มีน้ำยางใสเมื่อถูกอากาศ เปลี่ยนเป็นสีดำ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานหรือรูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน กว้าง 3 - 10 ซม. ยาว 10 – 20 ซม. ปลายแหลมถึงมน โคนรูปกลม ไม่สมมาตร หรือมน ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นแขนงใบข้างละ 15 – 20 เส้น ก้านใบยาว 2 – 4 ซม. โคนก้านใบบวม ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบ รูปพีรามิด มีขนสั้นหนานุ่ม ยาวถึง 30 ซม. ดอกมีกลิ่นหอมอ่อนๆ ก้านดอกยาวประมาณ 1 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน จำนวน 5 กลีบ รูปรีหรือรูปใบหอก ยาวประมาณ 2 มม. มีขนสั้นนุ่มทั้งสองด้าน กลีบดอกสีขาวแกมสีเขียวอ่อน จำนวน 5 กลีบ รูปรีถึงรูปขอบขนานหรือรูปแถบ กว้าง 1 – 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายโค้งออก กลีบดอกมีสันนูน 3 (-5) เส้น สีเหลือง จานฐานดอกเป็นพู 5 พู มีปุ่มเล็ก เกสรเพศผู้ 1 อัน บางครั้งพบ 2 - 5 อัน แต่มีสมบูรณ์เพศเพียง 1 อัน ติดที่ปลายด้านบนของจานฐานดอก ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 2 มม. อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข่เหนือวงกลีบ รูปเกือบกลม มีขนที่ปลายยอดเล็กน้อย ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปรีหรือรูปขอบขนานถึงรูปกลม กว้าง 3 – 5 ซม. ยาว 4 – 7 ซม. ผลอ่อนมีกลิ่นฉุน ผลสุกเนื้อสีเหลือง รสเปรี้ยวอมหวาน เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใยมาก

มะม่วงกะล่อนที่พบเป็นไม้ต้นขนาดใหญ่ ลำต้นเปลาตรง เนื้อไม้มีความแข็งแรง จึงนิยมนำไปใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องเรือน ใบอ่อนรับประทานเป็นผัก ผลอ่อนนำมารับประทานเป็นผลไม้ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมนำผลสุกมารับประทานกับข้าวเหนียว เรียกว่า โบกข้าวหรือบายข้าว

5. มะม่วงขี้ยา (*Mangifera duperreana* Pierre.)

ไม้ต้น สูงถึง 40 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 60 ซม. ลำต้นเปลาตรง เปลือกสีเทาแกมสีน้ำตาล แตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน มีกลิ่นขี้ได้ มีน้ำยางใสเมื่อถูกอากาศ เปลี่ยนเป็นสีดำ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานถึงรูปไข่กลับ กว้าง 3 – 9 ซม. ยาว 10 – 26 ซม. ปลายแหลม โคนรูปปลีหรือแหลม ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นใบชัดเจน เส้นแขนงใบข้างละ 14 – 18 เส้น ใบอ่อนมีขนที่เส้นใบ ใบแก่เกลี้ยง ก้านใบยาว 1 – 6.5 ซม. ด้านบนเป็นร่อง โคนก้านใบบวม ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง รูปพีรามิด ยาว 20 – 30 ซม. มีขนนุ่มสีน้ำตาล ใบประดับรูปสามเหลี่ยม ด้านนอกมีขนปกคลุม ก้านดอกยาวประมาณ 1 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน จำนวน 5 กลีบ รูปรี กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม ด้านในเกลี้ยง กลีบดอกสีครีม จำนวน 5 กลีบ รูปรี กว้าง 1 – 2 มม. ยาว 4 – 5 มม. ปลายแหลม กลีบดอกมีสันนูน 3 เส้น สีเหลือง จานฐานดอกบวมหนา รูปนวม มี 5 พู แต่ละพูมีปุ่มเล็ก เกสรเพศผู้ 10 – 15 อัน สมบูรณ์เพศ 5 อัน ติดที่ปลายด้านบนของจานฐานดอก ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 2 มม. อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข่เหนียวกลีบ รูปเกือบกลม ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปรีหรือรูปเกือบกลม กว้าง 3 – 5 ซม. ยาว 4 – 6 ซม. ผลอ่อนมีกลิ่นขื่นและรสเปรี้ยว ผลสุกเนื้อสีเหลือง เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใยมาก

มะม่วงขี้ยาที่พบเป็นไม้ต้นขนาดใหญ่ ลำต้นเปลาตรง เนื้อไม้มีความแข็งแรง จึงนิยมนำไปใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องเรือน และโรงศพ ใบอ่อนรับประทานเป็นผัก ผลอ่อนและผลสุกมีรสเปรี้ยว เนื้อน้อย สามารถนำมารับประทานเป็นผลไม้ได้แต่ไม่ค่อยเป็นที่นิยม

6. มะม่วงคั่น (*Mangifera quadrifida* Jack in Roxb.)

ไม้ต้น สูงถึง 30 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 150 ซม. ลำต้นเปลาตรง ทรงพุ่มกลมแน่น เปลือกสีเทาแกมสีน้ำตาลเข้ม แตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีเหลืองหรือสีน้ำตาลอ่อน มีน้ำยางใส สีน้ำตาลอ่อน ทุกส่วนเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปช้อนหรือรูปขอบขนานแกมรูปช้อน กว้าง 2 – 10 ซม. ยาว 3 – 20 ซม. ปลายมนหรือเป็นติ่งแหลม โคนสอบเรียว ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นใบชัดเจน เส้นแขนงใบข้างละ 10 – 15 เส้น ก้านใบยาว 3 – 8 ซม. โคนก้านใบบวม ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง รูปพีรามิด ช่อแน่น ยาวประมาณ 10 ซม. เกลี้ยง ก้านดอกสั้น ดอกเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. กลีบเลี้ยง 4 กลีบ รูปกลมแกมรูปไข่ กว้าง 1 – 2 มม. เกลี้ยง กลีบดอกสีขาว 4 กลีบ รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายแหลมและโค้งออก กลีบดอกมีสันนูน 3 เส้น สีเหลืองเข้ม จานฐานดอกรูปนวม 4 พู เกสรเพศผู้

4 อัน สมบูรณ์ 1 อัน ติดที่ปลายด้านบนของจานฐานดอก อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข่เหนียว วงกลีบ รูปไข่เบี้ยว ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปไข่กลมถึงรูปรีแกมรูปกลม กว้าง 4 – 7 ซม. ยาว 5 – 10 ซม. ผลสีเขียวมีจุดสีน้ำตาลเข้ม ผลสุก เนื้อสีเหลืองแกมสีส้ม รสหวานอมเปรี้ยว เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใย

มะม่วงคันในประเทศไทยเป็นพรรณไม้ที่ค่อนข้างหายาก เนื้อไม้แข็งแรงนำไปปลูกสร้างหรือทำเครื่องเรือน ผลรับประทานได้

7. มะม่วงข้างเหยียบ *Mangifera sylvatica* Roxb.

ไม้ต้น สูง 10 – 50 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 100 ซม. ลำต้นเปลาตรง เปลือกสีเทาแกมสีน้ำตาล แตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน มีกลิ่นขี้ไต้ มีน้ำยางสีแดงและสีขาวใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกแคบถึงรูปขอบขนาน กว้าง 3 – 7 ซม. ยาว 7 – 30 ซม. ปลายแหลมหรือเรียวแหลม โคนมน ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นใบชัดเจน เส้นแขนงใบข้างละ 15 – 25 เส้น ก้านใบยาว 2 – 8 ซม. โคนก้านใบบวม ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง รูปพืรามิต ยาวประมาณ 20 ซม. เกสรตัวผู้ 5 กลีบ ใบบรรดรูปสามเหลี่ยม เกสรตัวเมีย ก้านดอกยาว 4 – 6 มม. กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปไข่หรือรูปไข่แกมรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. เกสรตัวเมีย 5 กลีบ รูปขอบขนานหรือรูปแถบถึงรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายแหลมและบิด กลีบดอกมีสีนูน 5 – 7 เส้น สีเหลือง จานฐานดอกรูปวง 5 พู เกสรเพศผู้ 1 อัน ติดที่ปลายด้านบนของจานฐานดอก อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข่เหนียววงกลีบ รูปไข่เบี้ยว ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปไข่เบี้ยว กว้าง 4 – 5 ซม. ยาวประมาณ 7 – 9 ซม. ปลายเป็นหางยาว ผลสุกสีเขียวแกมสีเหลือง เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใยมาก

มะม่วงข้างเหยียบในประเทศไทยเป็นพรรณไม้ที่ค่อนข้างหายากและอยู่ในป่าลึก ต้นที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางตั้งแต่ 35 ซม. ขึ้นไป มีเนื้อไม้แข็งแรงเมื่อไสตกแต่งแล้วมีลายสวยงามนำไปปลูกสร้างหรือทำเครื่องเรือน ผลสุกมีกลิ่นหอมและรสหวาน

8. มะม่วงดอย (*Mangifera collina* Kosterm.)

ไม้ต้น สูงถึง 30 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 70 ซม. ลำต้นเปลาตรง ทรงพุ่มกลมแน่น เปลือกเรียบ สีน้ำตาลแกมสีเทา เนื้อไม้สีเหลืองอ่อน มีน้ำยาง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี กว้าง 3 – 8 ซม. ยาว 9 – 22 ซม. ปลายแหลม โคนรูปกลม ขอบเรียบ เป็นคลื่นเล็กน้อย แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นแขนงใบข้างละ 15 – 25 เส้น ก้านใบยาว 2.5 – 8 ซม. ก้านใบเรียว โคนก้านใบบวม ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ช่อดอกโปร่ง รูปพืรามิต มีขน ยาว

ถึง 20 ซม. ก้านดอกยาวประมาณ 3 มม. กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.5 มม. ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม กลีบดอก 5 กลีบ รูปไข่ ยาวประมาณ 2.5 มม. ปลายโค้งออก กลีบดอกมีสันนูน 3 เส้น โคนสันนูนรวมกัน สีเหลือง จานฐานดอกรูปวงแหวน 5 พู เกสรเพศผู้ 1 อัน ติดที่ปลายด้านบนของจานฐานดอก อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปเกือบกลม ก้านช่อดอกเกสรเพศเมียติดตรงกลางรังไข่ ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปไข่แกมรูปรี กว้าง 5 – 6 ซม. ยาว 6 – 7 ซม. ผลสุกสีเหลืองแกมสีเขียว รสเปรี้ยว เนื้อผลน้อย เส้นใยมาก

ไม้มะม่วงดอยสามารถนำมาใช้สร้างบ้านเรือน เครื่องมือทางการเกษตร และเครื่องเรือนต่างๆ ผลดิบและผลสุกรับประทานเป็นผลไม้ได้ เปลือกเป็นสมุนไพรเข้ายารักษาโรคเกี่ยวกับเส้นและเอ็น

9. มะม่วงบาป (*Mangifera camptosperma* Pierre)

ไม้ต้น สูงถึง 30 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 60 ซม. ลำต้นเปลาตรง เปลือกสีเทาแกมสีน้ำตาล เรียบหรือแตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน มีกลิ่นขี้ไต้ มีน้ำยางเหนียว สีน้ำตาลถึงสีแดง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปแถบถึงรูปขอบขนาน กว้าง 2 – 4 ซม. ยาว 10 – 23 ซม. ปลายแหลมหรือเป็นติ่งหนาม โคนรูปกลม ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นใบชัดเจน เส้นแขนงใบข้างละ 16 – 30 เส้น ก้านใบยาว 1 – 5 ซม. กลม โคนก้านใบบวม ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบ ยาวถึง 20 ซม. ช่อดอกโปร่ง เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่ปลายด้านบนของจานฐานดอก. อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปเกือบกลม ก้านช่อดอกเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปรีกว้างถึงรูปเกือบกลมแบน เส้นผ่านศูนย์กลาง 8 – 10 ซม. เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใยมาก

มะม่วงบาปที่พบเป็นไม้ต้นขนาดใหญ่ ลำต้นเปลาตรง เนื้อไม้มีความแข็งแรงปานกลาง จึงนิยมนำไปใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย กล่องบรรจุภัณฑ์ และเครื่องเรือน ผลอ่อนรับประทานได้

10. มะม่วงป่า (*Mangifera cochinchinensis* Engl.)

ไม้ต้น สูงถึง 35 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 100 ซม. ลำต้นเปลาตรง เปลือกสีเทาแกมสีน้ำตาล แตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน มีกลิ่นขี้ไต้ มีน้ำยางใสเมื่อถูกอากาศ เปลี่ยนเป็นสีดำ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กลับ รูปช้อน หรือรูปรีถึงรูปขอบขนาน กว้าง 3 – 6 ซม. ยาว 8 – 19 ซม. ปลายป้านหรือแหลม โคนรูปกลม ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา

เส้นใบชัดเจน เส้นแขนงใบข้างละ 10 – 17 เส้น ก้านใบยาว 2 – 6 ซม. โคนก้านใบบวมดอกออกเป็น
ช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบ รูปพีรามิด ยาวประมาณ 20 ซม. มีขนหยาบแข็ง
ดอกออกเป็นกลุ่มแน่น มีกลิ่นหอมอ่อนๆ ก้านดอกยาวประมาณ 1.5 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน 5
กลีบ รูปวงกลม ยาวประมาณ 2 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม ด้านในเกลี้ยง กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ รูป
ขอบขนาน กว้าง 1 – 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายแหลม กลีบดอกมีขนสั้น 3 - 4 เส้น สีเหลือง
จานฐานดอกบวมหนา รูปนวม มี 5 พู เกสรเพศผู้ 5 อัน สมบูรณ์เพศทุกอัน ติดที่ปลายด้านบนของ
จานฐานดอก ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 2 มม. อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข่เหนียวกลีบ รูป
กลม ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปรีหรือรูป
ขอบขนานแบน กว้างประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 6 ซม. โคนไม่สมมาตร ผลอ่อนมีกลิ่นฉุนและรส
เปรี้ยว ผลสุกเนื้อสีเหลือง รสเปรี้ยวอมหวาน เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใยมาก

มะม่วงป่าที่พบเป็นไม้ต้นขนาดใหญ่ ลำต้นเปลาตรง เนื้อไม้มีความแข็งแรง จึงนิยมนำไปใช้ใน
การก่อสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องเรือน ผลอ่อนนำมารับประทานเป็นผลไม้

11. มะม่วงป่า (*Mangifera pentandra* Hook. f.)

ไม้ต้น สูงถึง 30 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 100 ซม. ลำต้นเปลาตรง เปลือกสี
เทาแกมสีน้ำตาล แตกเป็นร่อง ทรงพุ่มกลมแผ่กว้าง เนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน มีกลิ่นขี้ไต้ มีน้ำยางสีเหลือง
อ่อน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกถึงรูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน กว้าง 3 – 15 ซม. ยาว 10 – 30
ซม. ปลายแหลม โคนรูปกลม มน หรือกลม ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคัลยแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา
เส้นใบชัดเจน เส้นแขนงใบข้างละ 12 – 23 เส้น ก้านใบยาว 1 – 6 ซม. ด้านบนแบนหรือเป็นร่อง
โคนก้านใบบวม ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง รูปพีรามิด ยาว 15 – 35 ซม. มี
ขนนุ่ม ใบประดับรูปไข่หรือรูปสามเหลี่ยม ด้านนอกมีขนปกคลุม ก้านดอกยาวประมาณ 0.5 มม. กลีบ
เลี้ยงสีเขียวอ่อน 5 กลีบ รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม ด้าน
ในเกลี้ยง กลีบดอกสีขาวแกมสีเหลือง 5 กลีบ รูปรีถึงรูปขอบขนาน กว้าง 1 – 3 มม. ยาว 3 – 5 มม.
ปลายแหลม กลีบดอกมีขนสั้น 3 เส้น สีเหลือง จานฐานดอกรูปถ้วย มี 5 พู เกสรเพศผู้ 5 อัน สมบูรณ์
เพศ ติดที่ปลายด้านบนของจานฐานดอก ก้านชูอับเรณูยาว 2 – 3 มม. อับเรณูสีม่วง รูปไข่แกมรูป
ขอบขนาน รั้งไข่เหนียวกลีบ รูปเกือบกลม ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก
ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปขอบขนาน กว้าง 5 – 7 ซม. ยาว 7 – 10 ซม. ผลอ่อนมีกลิ่นฉุนและรส
เปรี้ยว ผลสุกเปลือกสีเขียว เนื้อสีเหลือง เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใยมาก

มะม่วงป่าที่พบเป็นไม้ต้นขนาดใหญ่ ลำต้นเปลาตรง เนื้อไม้มีความแข็งแรง จึงนิยมนำไปใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องเรือน และโรงศพ ผลอ่อนและผลสุกมีรสเปรี้ยว เนื้อน้อย สามารถนำมารับประทานเป็นผลไม้ได้แต่ไม่ค่อยเป็นที่นิยม

12. มะม่วงปาน (*Mangifera gedebe* Miq.)

ไม้ต้น สูงถึง 30 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 60 ซม. โคนมักมีขนาดใหญ่ ไม่เป็นพุ่ม ลำต้นเปลาตรง เปลือกสีเทาแกมสีน้ำตาล เรียบหรือแตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน มีกลิ่นขี้ไต้ มีน้ำยางเหนียว สีน้ำตาลถึงสีแดง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรีแคบถึงรูปขอบขนาน หรือรูปใบหอก กว้าง 2 – 6 ซม. ยาว 5 – 30 ซม. ปลายแหลม โคนรูปลิ้ม ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นใบชัดเจน เส้นแขนงใบข้างละ 20– 35 เส้น ก้านใบยาว 1 – 6 ซม. กลม โคนก้านใบบวม และเป็นริ้ว ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งและซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ยาวถึง 30 ซม. มีขนนุ่มปกคลุม ใบประดับรูปสามเหลี่ยม ก้านดอกยาว 3 - 5 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน จำนวน 4 (-6) กลีบ รูปใบหอก ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม ด้านในเกลี้ยง กลีบดอกสีครีม จำนวน 4 (-5) กลีบ รูปใบหอก กว้าง 1 – 2 มม. ยาว 4 – 5 มม. ปลายแหลม กลีบดอกมีสันนูน 1 (-5) เส้น สีเหลือง จานฐานดอกรูปนวม มี 4 – 5 พู แต่ละพูมีปุ่มเล็ก เกสรเพศผู้ 1 อัน ติดที่ปลายด้านบนของจานฐานดอก ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 2 มม. อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข่เหนียวกลีบ รูปเกือบกลม ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปเกือบกลมแบน เส้นผ่านศูนย์กลาง 6 – 10 ซม. ผลไม่มีเนื้อ เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใยมาก

มะม่วงปานที่พบเป็นไม้ต้นขนาดใหญ่ ลำต้นเปลาตรง เนื้อไม้มีความแข็งแรงปานกลาง จึงนิยมนำไปใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องเรือน และโรงศพ

13. มะม่วงแปบ (*Mangifera flava* Evrard)

ไม้ต้น สูงถึง 30 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 60 ซม. เปลือกสีน้ำตาลเข้ม แตกเป็นร่องยาวบางๆ มีกลิ่นขี้ไต้จางๆ มีน้ำยางใสเมื่อถูกอากาศเปลี่ยนเป็นสีดำ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกแคบหรือรูปขอบขนาน กว้าง 2 – 8 ซม. ยาว 8 – 20 ซม. ปลายแหลมถึงเรียวแหลม โคนรูปลิ้ม ขอบเรียบเป็นคลื่น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นแขนงใบข้างละ 14 – 24 เส้น ก้านใบยาว 4 – 8 ซม. โคนก้านใบบวม ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง รูปพีรามิด เกลี้ยง ยาวถึง 25 ซม. ก้านดอกยาว 3 – 6 มม. กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปใบหอกถึงรูปไข่ ยาว 3 – 6 มม. ปลายแหลม เกลี้ยงหรือมีขนประปราย กลีบดอกสีขาวแกมสีเขียวอ่อน 5 กลีบ รูปใบหอก ยาว 7 – 10 มม. ปลายโค้งออก กลีบดอกมีสันนูน 2 – 6 เส้น สีเหลือง จานฐานดอกเป็นพู 5 พู มีปุ่มเล็ก เกสรเพศผู้ 1

อัน ติดที่ปลายด้านบนของจานฐานดอก ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 5 มม. อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข่เหนียววงกลีบ รูปเกือบกลม ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปกลมกว้างถึง 6 ซม. ยาวถึง 8 ซม. ปลายเป็นติ่งแหลม ผลสุกเนื้อสีเหลือง รสหวาน เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใยเล็กน้อย

มะม่วงแบบที่พบเป็นไม้ต้นขนาดใหญ่ ลำต้นเปลาตรง เนื้อไม้มีความแข็งแรง จึงนิยมนำไปใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องเรือน ผลอ่อนและผลสุกนำมารับประทานเป็นผลไม้

14. มะม่วงพรวน (*Mangifera laurina* Blum)

ไม้ต้น สูงถึง 30 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 80 ซม. ลำต้นเปลาตรง ทรงพุ่มกลมแน่น เปลือกเรียบ สีน้ำตาลแกมสีเทา เนื้อไม้สีเหลืองอ่อน มีน้ำยางสีขาวขุ่น เมื่อถูกอากาศเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานถึงรูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน กว้าง 3 – 7 ซม. ยาว 10 – 30 ซม. ปลายแหลม โคนรูปปลีมน ไม่สมมาตร หรือมน ขอบเรียบ เป็นคลื่นเล็กน้อย แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นแขนงใบข้างละ 15 – 30 เส้น ก้านใบยาว 2 – 8 ซม. ก้านใบเรียว โคนก้านใบบวม ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ช่อดอกโปร่ง รูปพีรามิด มีขนสั้นหนานุ่ม ยาวถึง 40 ซม. ก้านดอกยาว 1 – 1.5 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน 5 กลีบ รูปไข่ ยาว 1 – 2.5 มม. ปลายแหลม มีขนสั้นนุ่มทั้งสองด้านหรือเกลี้ยง กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ รูปแถบแกมรูปขอบขนาน กว้าง 1 – 1.5 มม. ยาว 4.5 – 5.5 มม. ปลายโค้งออก กลีบดอกมีขนสั้น (3 –) 5 (– 7) เส้น สีเหลือง จานฐานดอกรูปวงแหวน 5 พู เรียบ เกสรเพศผู้ 5 (-10) อัน สมบูรณ์เพียง 1 – 5 อัน ติดที่ปลายด้านบนของจานฐานดอก อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข่เหนียววงกลีบ รูปเกือบกลม ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาวเท่ากับเกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปรีหรือรูปขอบขนานถึงรูปกลม กว้าง 4 – 5 ซม. ยาว 8 – 10 ซม. ผลสุกสีเหลืองแกมสีเขียว เนื้อสีเหลืองหรือสีเหลืองแกมสีส้ม รสหวาน เมล็ดขนาดเล็กและแข็ง มีเส้นใยน้อย

ไม้มะม่วงพรวนสามารถนำมาใช้สร้างบ้านเรือน กล่องบรรจุภัณฑ์ เครื่องมือทางการเกษตร และเครื่องเรือนต่างๆ ผลดิบและผลสุกรับประทานเป็นผลไม้ได้

15. มะม่วงลาว่า (*Mangifera griffithii* Hook. f.)

ไม้ต้นขนาดใหญ่ สูง 20 - 40 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 80 ซม. ลำต้นเปลาตรง ไม่เป็นพุ่มพอน เรือนยอดเป็นพุ่มทรงกลมแผ่กว้าง เปลือกสีเทาแกมสีน้ำตาล แตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีขาว มีน้ำยางสีขาว ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรีถึงรูปขอบขนาน หรือรูปไข่กลับ กว้าง 3 - 10 ซม. ยาว 5 - 25 ซม. ปลายแหลมถึงเรียวแหลม โคนรูปปลีมน ขอบเรียบ แผ่นใบหนาค่อนข้างคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นแขนงใบข้างละ 7 - 16 เส้น ก้านใบยาว 2 - 6 มม. ก้านใบทรงกระบอก ด้านบนเป็นร่อง

ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบบริเวณใกล้ปลายกิ่ง ช่อดอกรูปทรงพีระมิด ยาวถึง 25 ซม. ดอกหนาแน่น ก้านช่อดอกและก้านดอกมีขนสั้น ก้านดอกสั้น ดอกสีขาวหม่น เส้นผ่านศูนย์กลางดอกประมาณ 3 มม. กลีบเลี้ยง 4 กลีบ รูปไข่ถึงรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1.5 มม. ด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยง กลีบดอก 4 กลีบ รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. กลีบดอกมีขนสั้น 3 - 5 เส้น จานฐานดอกรูปถ้วยตื้น มี 2 - 4 พู แต่ละพูพื้นผิวเป็นปุ่มเล็ก เกสรเพศผู้ (4 -) 5 อัน สมบูรณ์ 1 อัน เกสรเพศผู้ที่เป็นหมันมีขนาดเล็ก ทั้งหมดติดที่จานฐานดอก อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ รูปเกือบกลม ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปรี รูปไข่กลับ หรือรูปเกือบกลม กว้าง 2.5 - 3 ซม. ยาว 2.5 - 4 ซม. ผลสุกเปลือกผลสีม่วงเข้มหรือสีดำ เนื้อสีเหลืองแกมสีส้ม รสหวาน เมล็ดมีเส้นใยมาก

ต้นของมะม่วงล่าว่าที่มีอายุมากเนื้อไม้มีความแข็งแรงปานกลางจึงสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในงานก่อสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องเรือน ผลรับประทานได้

16. ลูกมุด (*Mangifera foetida* Lour)

ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง 8 - 40 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้นประมาณ 100 ซม. ลำต้นเปลาตรง ไม้เป็นพุ่มพอง เรือนยอดเป็นพุ่มทรงกลมหรือทรงกลมแกมไข่ เปลือกสีเทาหรือสีเทาแกมสีน้ำตาล แตกเป็นร่องยาว เนื้อไม้สีแดงมีกลิ่นขี้ไต้ ชั้นแคมเปียมสีเหลืองแกมสีแดง ทุกส่วนมีน้ำยางสีขาวเมื่อถูกอากาศเปลี่ยนเป็นสีดำ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี รูปรีแกมรูปขอบขนาน หรือรูปไข่กลับ กว้าง 4 - 16 ซม. ยาว 10 - 35 ซม. ปลายแหลม โคนรูปปลีหรือเรียวแหลม ขอบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้มเป็นเงา เส้นแขนงใบข้างละ 12 - 26 เส้น ก้านใบยาว 2 - 6 ซม. ดอกออกเป็นช่อแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ช่อดอกรูปทรงพีระมิด ยาวถึง 30 ซม. ก้านช่อดอกสีแดง ใบประดับสีแดงถึงสีแดงแกมสีเหลืองหรือสีเขียวแกมสีเหลือง รูปใบหอกหรือรูปไข่แกมรูปใบหอก ก้านดอกยาว 2-5 มม. ดอกมีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงสีชมพู จำนวน 5 กลีบ รูปไข่หรือรูปไข่แกมรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. เกลี้ยง กลีบดอกสีขาวแกมสีชมพู สีชมพู หรือสีชมพูแกมสีแดง เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเหลืองแกมสีชมพู จำนวน 5 กลีบ รูปใบหอกแคบ กว้าง 1.5 - 2.5 มม. ยาว 7 - 10 มม. ไค้งออก กลีบดอกมีขนสั้น 3 เส้น เกสรเพศผู้ 5 อัน สมบูรณ์ 1 อัน เป็นหมัน 4 อัน เกสรเพศผู้ที่เป็นหมันมีขนาดเล็ก ทั้งหมดติดที่จานฐานดอก ก้านชูอับเรณูที่สมบูรณ์ยาว 5 - 8 มม. อับเรณูรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. รั้งไข้อยู่เหนือวงกลีบ สีเหลืองอ่อน รูปเกือบกลม ก้านยอดเกสรเพศเมียสีขาว ยาว 4 - 7 มม. ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง สีเหลืองแกมสีเขียว รูปไข่แป้นหรือรูปเกือบกลม กว้าง 6 - 8 ซม. ยาว 8 - 11 ซม. ผลสุกมีกลิ่นขี้ไต้แรง เนื้อสีเหลือง มีเส้นใยมาก เมล็ดขนาดใหญ่และแข็ง มีเส้นใยมาก

ต้นลูกมุดเป็นไม้เนื้ออ่อนจึงไม่นิยมนำมาใช้ประโยชน์ในงานก่อสร้าง ใบมีสรรพคุณเป็นยาลดไข้ ผลอ่อนเป็นที่นิยมบริโภคของคนท้องถิ่นโดยการนำผลอ่อนมาปรุงเป็นแกงและยำ

9.สรุปผลการทดลองและข้อเสนอแนะ

การศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การจำแนก และประเมินศักยภาพการใช้ประโยชน์ของพืชสกุล *Mangifera* L. (Anacardiaceae) ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2555 ถึงเดือนกันยายน 2557 โดยการออกสำรวจและเก็บตัวอย่างภาคสนามเพื่อนำมาตรวจระบุชนิดและบันทึกการใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันตกเฉียงใต้ และภาคใต้ พร้อมทั้งการศึกษาจากตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงในพิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพมหานคร กรมวิชาการเกษตร หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และจากการตรวจเอกสารทางวิชาการ ได้ข้อมูลจำนวนชนิด ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ และการใช้ประโยชน์พืชสกุล *Mangifera* L. (Anacardiaceae) ในประเทศไทยจำนวน 16 ชนิด ได้แก่ บินยา (*Mangifera caesia* Jack) ม่วงมุด (*Mangifera odorata* Griff.) มะม่วง (*Mangifera indica* L.) มะม่วงกะล่อน (*Mangifera caloneura* Kurz) มะม่วงขี้ยา (*Mangifera duperreana* Pierre) มะม่วงคั่น (*Mangifera quadrifida* Jack ex Roxb.) มะม่วงข้างเหยียบ (*Mangifera sylvatica* Roxb.) มะม่วงดอย (*Mangifera collina* Kosterm.) มะม่วงบาป (*Mangifera camptosperma* Pierre) มะม่วงป่า (*Mangifera cochinchinensis* Engl.) มะม่วงป่า (*Mangifera pentandra* Hook. f.) มะม่วงปาน (*Mangifera gedebe* Miq.) มะม่วงแปบ (*Mangifera flava* Evrard) มะม่วงพรวน (*Mangifera laurina* Blum) มะม่วงละว้า (*Mangifera griffithii* Hook.f.) และ มะมุด (*Mangifera foetida* Lour.) มีศักยภาพการนำไปใช้ประโยชน์ดังตาราง

ชนิดพืช	ศักยภาพการใช้ประโยชน์จากพืช			
	เนื้อไม้	สมุนไพร	อาหาร	ด้านเกษตร
บินยา (<i>Mangifera caesia</i> Jack)	✓		✓	
ม่วงมุด (<i>Mangifera odorata</i> Griff.)	✓	✓	✓	
มะม่วง (<i>Mangifera indica</i> L.)	✓	✓	✓	✓
มะม่วงกะล่อน (<i>Mangifera caloneura</i> Kurz)	✓		✓	✓
มะม่วงขี้ยา (<i>Mangifera duperreana</i> Pierre)	✓		✓	
มะม่วงคั่น (<i>Mangifera quadrifida</i> Jack ex Roxb.)	✓		✓	

มะม่วงข้างเหยียบ (<i>Mangifera sylvatica</i> Roxb.)	✓	✓	✓	
มะม่วงดอย (<i>Mangifera collina</i> Kosterm.)	✓	✓	✓	✓
มะม่วงบาป (<i>Mangifera camptosperma</i> Pierre)	✓		✓	
มะม่วงป่า (<i>Mangifera cochinchinensis</i> Engl.)	✓		✓	
มะม่วงป่า (<i>Mangifera pentandra</i> Hook. f.)				✓
มะม่วงปาน (<i>Mangifera gedebe</i> Miq.)	✓			✓
มะม่วงแปบ (<i>Mangifera flava</i> Evrard)	✓		✓	✓
มะม่วงพรวน (<i>Mangifera laurina</i> Blum)	✓		✓	
มะม่วงละว้า (<i>Mangifera griffithii</i> Hook.f.)	✓		✓	
มะมุด (<i>Mangifera foetida</i> Lour.)		✓	✓	✓

17. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ : ให้ระบุผลงานที่สิ้นสุด ได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างไร พัฒนาต่อ หรือถ่ายทอด หรือเผยแพร่ หรือนำไปใช้ประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมาย (ระบุเป็นข้อๆ)

18. คำขอบคุณ (ถ้ามี) : อาจมีหรือไม่มีก็ได้ เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ผู้ช่วยเหลือให้งานวิจัย ลุล่วงไปด้วยดี แต่มีได้เป็นผู้ร่วมปฏิบัติงานด้วย

19. เอกสารอ้างอิง :

จำลอง เพ็งคล้าย. 2518. ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจของไทย ตอนที่ 2. หอพรรณไม้ กรมป่าไม้ , กรุงเทพฯ.
หน้า 80-108

สุริย์ ภูมิภมร และอนันต์ คำคง. 2540. ไม้โอเนกประสงค์กินได้ (Edible Multipurpose Tree Species). บริษัทเฟื่องฟ้า พรินติ้ง จำกัด, กรุงเทพฯ. หน้า 305-331

Burkill, I.H.. 1966. A dictionary of the economic products of the malay peninsula. Art printing works, Kuala Lumpur, Malaysia. 2,444 p.

Chayamarit. K.. 2010. Anacardiaceae. Flora of Thailand 10(3): 265-329.

Kostermans, A. J. G. H. & Bompard, J. M., 1993. The Mangoes, Their Botany, Nomenclature, Horticulture and Utilization. Academic Press Limited, London. 233 p.

20. ภาคผนวก :